

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/1.2025.13

UDC 37.01:004.77

METHODS FOR DEVELOPING CREATIVITY IN FUTURE ARTISTS WITHIN PROFESSIONAL TRAINING SYSTEMS IN HIGHER EDUCATION

Elena Shevniuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Fine Arts,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrogoва Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3247-2374>
e-mail: o.l.shevnyuk@npu.edu.ua

Abstract. This article presents the results of an experimental study on methods for developing creativity in future artists within the professional training system at higher education institutions. The phenomenon under study is interpreted as a relatively stable characteristic of the artist's personality, manifesting as creative talent, and an ability for creativity that is reflected in original products and non-standard thinking. Three primary methods for fostering creativity in students at higher art education institutions have been identified and characterized: the reproductive method for stimulating creative activity, productive methods involving creative situations, and educational-creative tasks. A distinctive feature of the studied methodology is the foundation of the educational process on principles of microlearning, spaced repetition, and alternation. The methodology for quantitative analysis of the formative experiment's results was based on the completion of a creative diagnostic task, «Three Lines,» by students enrolled in the first bachelor's level program «Fine Arts» (28 second-year students) during their study of mandatory educational components such as «Composition,» «Drawing,» and «Painting» at the Pedagogical Faculty of the Dragomanov Ukrainian State University in 2022-2024. Statistical analysis of the relationship between the two categorical variables of the obtained results was carried out using the χ^2 -test (chi-square test) to determine significant differences between the results at the beginning and the end of the formative experiment according to the distribution of levels. The results of the experimental study demonstrated that these groups of methods, within a justified context, stimulate students' creative search, their generation of original plastic ideas and artistic images, and foster the future artist's emotional and value-based attitude towards artistic activity, grounded in the development of professional interest. The study's findings lead to the conclusion that the proposed methods for developing students' creativity within the professional training system at higher art education institutions are effective, providing a foundation for innovation, interdisciplinarity, emotionality, personalization, and adaptability in the modern artist.

Key words: creativity, fine arts, methods for developing creativity, creative tasks, professional training of future artists, teaching methodology for fine arts in higher education institutions.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/1.2025.13

УДК 37.01:004.77

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шевнюк О. Л.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри образотворчого
мистецтва,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3247-2374>
e-mail: o.l.shevnyuk@npu.edu.ua

Анотація. У статті представлено результати експериментального дослідження методів формування креативності майбутніх художників в системі професійної підготовки у закладах вищої освіти. Досліджуваний феномен трактується як відносно стійка характеристика особистості художника, як творча обдарованість, як прояв здібностей до творчості, що проявляються в оригінальних продуктах діяльності та нестандартному мисленні. Виокремлено та схарактеризовано три основні методи формування креативності студентів закладу вищої художньої освіти – репродуктивний метод стимулювання творчої активності, продуктивні методи творчих ситуацій та навчально-творчих завдань. Особливістю досліджуваної методики визначено фундаментування навчального процесу принципами мікророльонінгу, інтервального повторення та чергування. Методика кількісного аналізу результатів формувального експерименту базувалася на виконанні творчого діагностувального завдання «Три лінії» студентами освітньої програми першого бакалаврського рівня «Образотворче мистецтво» (28 осіб другого курсу навчання) у процесі вивчення обов'язкових освітніх компонентів «Композиція», «Рисунок», «Живопис» на педагогічному факультеті Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у 2022–24 роках. Статистичний аналіз зв'язку між двома категорійними змінними отриманих результатів здійснювався з використанням χ^2 -тесту (хі-квадрат тест) для визначення значущих відмінностей між результатами на початку та по завершенню формувального експерименту за розподілом рівнів. Результатами експериментального дослідження доведено, що зазначені групи методів в обґрунтованому контексті дозволяють стимулювати творчий пошук студентів, генерування ними оригінальних пластичних ідей і художніх образів, розвивають професійні здібності майбутнього митця, формують зацікавлення самостійною художньою діяльністю. Результати дослідження уможливають висновок про ефективність запропонованих методів формування креативності студентів в системі професійної підготовки у закладах вищої художньої як таких, що забезпечують фундамент інноваційності, міждисциплінарності, емоційності, персоналістичності та адаптивності сучасного митця.

Ключові слова: креативність, образотворче мистецтво, методи формування креативності, завдання з креативності, професійна підготовка майбутніх художників, методика навчання образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Останнє десятиліття чи не основною проблемою інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців є пошук ефективних шляхів формування креативності студентів. Особливого значення розв'язання цієї проблеми має для системи закладів вищої художньої освіти. Розвиток креативного мислення є ключовим аспектом для майбутніх художників, оскільки здатність створювати нові, оригінальні художні концепції та ідеї, знаходити нестандартні пластичні рішення, застосування оригінальних технік виконання, нетрадиційних матеріалів, новаторських підходів до мистецьких рішень є базовою фаховою компетентністю. Креативне мислення сприяє висловлюванню художниками через глибокі образи своїх унікальних поглядів, переживань, ідей та цінностей, що можуть впливати на глядачів і сприяти культурному розвитку суспільства. Саме креативні художні твори з інноваційними підходами та унікальними концепціями, що виходять за рамки звичного, можуть викликати глибокі емоції у глядачів. Креативне мислення художника сприяє інтеграції мистецтва з іншими технологіями, сферами науки, відкриваючи нові горизонти творення. Сформоване креативне мислення студента стимулює його самовираження та саморозвиток, допомагаючи йому розвивати свій індивідуальний стиль і знаходити своє місце у світі мистецтва. І нарешті, креативність дозволяє художникам адаптуватися до змінюваних умов мистецького середовища, де часто виникають нові тенденції та стилі, та рухати нові тренди у світі мистецтва. Отже, креативність формує фундамент інноваційності, міждисциплінарності, емоційності, персоналістичності та адаптивності сучасного митця.

Саме тому багато науковців і практиків активно досліджують феномен креативності. Термінологічний аналіз заявленої категорії психологами сфокусований на розумінні її як «відносно стійкої характеристики особистості, як творчої обдарованості, як прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності» [4, с. 181]. Педагоги-дослідники підтримують цю позицію через визначення креативності як найважливішого і відносно незалежного фактора обдарованості, як творчих здібностей людини в різних видах діяльності, як здатності для процесу творення нового, як сприйнятливості до нових ідей [2, с. 269]. Саме тому в словнику С. Гончаренка [3, с. 102] «креативність тлумачиться як здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації». Підтримуємо розуміння креативності як «творчого духу, творчого потенціалу індивіда, його творчих здібностей, що проявляються в оригінальних продуктах діяльності, у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми» [7, с. 432]. Для нашого дослідження базовим є висновок В. Павленка [1] про те, що «від механізмів, які сприяють розвитку креативності, залежить активність і результативність особистості», а також С. Сисоєвої [5, с. 245] щодо обумовлення креативністю об'єктивних перспектив творчого розвитку людини, забезпечення нею функціонування актуальної зони її творчої діяльності, формування стилю її інноваційно-творчих практик.

У нашій науковій розвідці [6] вище зазначені теоретичні позиції трансформовано у практичну структуру інноваційних підходів до формування креативності майбутніх художників у системі їх професійної підготовки у закладах вищої художньої освіти. Нами обґрунтовано систему репродуктивних методів «стимулювання творчої активності майбутніх художників, що забезпечують формування стійких мотивів творчої діяльності, вміння виявити суть творчої проблеми, самостійно її вирішити, виходити за межі поставленого завдання, перетворювати його на стимул особистісного розвитку» [6, с. 66], а також продуктивних методів творчих ситуацій та навчально-творчих завдань, що «стимулюють пошукову діяльність студентів через розв'я-

зання певної проблеми або за допомогою створення творчих ситуацій із прямим чи опосередкованим визначенням мети, умов та вимог до неї» [6, с. 68]. Зазначені групи методів безпосередньо впливають на творчу активність студентів, стимулюють проявлення оригінальних образних і формальних рішень, формують сталий інтерес до професії художника, розуміння її як особистої цінності. Водночас експериментального дослідження ефективності такого підходу до формування креативності студентів закладів вищої художньої освіти до цього часу не проводилося.

Метою і завданням статті є аналіз результатів експериментального дослідження ефективності методів формування креативності майбутніх художників в системі їх професійної підготовки у закладах вищої художньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальне дослідження ефективності методів формування креативності здійснювалося нами у процесі вивчення обов'язкових освітніх компонентів «Композиція», «Рисунок», «Живопис» на педагогічному факультеті Українського державного університету імені Михайла Драгоманова на освітній програмі першого бакалаврського рівня «Образотворче мистецтво» у 2022-24 роках. У дослідженні взяло участь 28 студентів другого курсу навчання. На першому підготовчому етапі (2022 р.) було визначено мету і завдання дослідження, інструменти його реалізації, а також проведено констатувальний експеримент, що зафіксував вихідні дані експерименту. На другому аналітичному етапі (2022-24 рр.) дослідження здійснювався збір інформації в ході формувального експерименту, її якісна та кількісна обробка, аналізувалися наявні тенденції та результати, формулювалися висновки, визначалися подальші напрямки дослідницької роботи.

Методика формувального експерименту базувалася на послідовному впровадженні в навчальний процес циклу творчих завдань і вправ, спрямованих на активізацію творчого пошуку студентів. Стадіально застосовувалися **методи репродуктивного рівня** – стимулювання творчої активності, і **продуктивного рівня** – методи творчих ситуацій і творчих вправ.

Метод стимулювання творчої активності реалізовувався через завдання колекціонувати творчі ідеї, постійно занотовувати незвичні та буденні ситуації, випадкові образи та спостереження в артбуках з використанням різних технік образотворчості, фактур і текстур, способів колажування. Також пропонувалися завдання на тренінг уяви, зокрема, домальовування стохастичного набору ліній та плям на папері, доповнення силуетів у патьоках фарби. Це завдання було спрямоване на техніку блокування цензури лівої півкулі головного мозку, провокування появи пластичних ідей та креативних образів. Тренінг правопівкульного мислення підсилювався завданнями з рисунка «негативних» просторів, рисунка невідомістю рукою, «сліпого» рисунка, неперервного рисунка, а також «швидкого» рисунка. Студентам було також запропоновано слідувати принципу «квоти ідей Едісона»: завжди надавати не менше п'яти варіантів рішення, не звертаючи увагу на їх рівень. Викладач на позиції консультанта і фасилітатора системно обговорював накопичений студентами матеріал, доцільно підтримував їхню ініціативу, прищеплював смак до нестандартних рішень. Пропоновані базові завдання формували стійкі мотиви творчої діяльності, розвивали професійний інтерес, емоційно-ціннісне ставлення майбутнього митця до художньої діяльності та довкілля.

Продуктивними методами формування креативності майбутніх художників ми визначили метод творчих ситуацій та метод навчально-творчих завдань. «Метод творчих ситуацій – це спосіб організації навчальної діяльності, спрямований на стимулювання пошукової діяльності студентів через розв'язання певної суперечності

або проблеми» [6, с. 67]. Цей метод було реалізовано у циклі завдань на виконання візуальної композиції способами віднімання, відрізання, відривання, відшаровування тощо або, навпаки, малювання поверх іншого зображення, тексту, виконання зображення без традиційних матеріалів і технік (живопис тканинами, шрифтами, сміттям тощо). Це дозволяє проаналізувати ситуацію під іншим кутом зору, створити альтернативне зображення предмета або явища, побачити його іншими очима.

Метод навчально-творчих завдань визначався нами як спосіб організації навчальної діяльності студентів «із прямим чи опосередкованим визначенням мети, умов та вимог до неї» [6, с. 68]. Його було реалізовано послідовно в групах творчих вправ, перша з яких ґрунтувалася на практикуванні основних художніх прийомів композиції, таких як комбінування (поєднати випадкові елементи, предмети або об'єкти), форматування (створити композиції на аркушах незвичних форматів: квитанціях, розгорнутих пакуваннях, фрагментах розірваної тканини, паперових викрійках), стилізації, анаморфозу (візуально відтворити фізичну або оптичну ілюзію), морфінгу (поступово перетворити один об'єкт на інший у серії зображень), міксування (створити абсурдний об'єкт шляхом поєднання різнорідних елементів), пропорціювання (штучно збільшити або зменшити реальний буденний об'єкт або його фрагмент в композиції), руйнування (перекомбінувати зображення для уявлення його експресії) тощо. Інша група творчих вправ передбачала трансформаційну роботу з референсами: перемалювати класичну картину, органічно увести в готове зображення інший персонаж, перемістити фотографію у часі тощо. Третя група творчих вправ базувалася на створенні парафразів і омажів за мотивами відомих творів мистецтва, у стилістиці історичних художніх стилів, течій і напрямків, у творчій манері конкретних митців. Подібні вправи провокують креативний пошук студентів, появу в них цікавих пластичних ідей, стимулюють формування індивідуального творчого почерку.

Особливістю методики було фундаментування навчального процесу трьома основними принципами: мікрольонінг (microlearning), інтервальне повторення (spaced repetition) і чергування (alternation). Творчі вправи пропонувалися протягом всього навчального процесу невеликими повноцінними окремими фрагментами серед традиційних академічних завдань. Також вони повторювалися з невеликим варіюванням через 2 дні, через тиждень, через 2 тижні й через місяць після першого введення завдання: стратегія інтервального запам'ятовування сприяє подвійній обробці знань і навичок в робочій пам'яті, їх інтеграції з попередніми знаннями, формуванню активних зв'язків між нейронами, що закріпити нову інформацію в довгостроковій пам'яті. Чергування інструктажу, обговорення, виконання вправ, теоретичного і практичного матеріалу, нових і старих знань і навичок, комбінування різних навчальних стратегій також спрямоване на створення активних зв'язків між нейронами для ефективності формування креативності як сталої якості особистості художника.

Методика кількісного аналізу результатів формувального експерименту базувалася на виконанні творчого діагностувального завдання «Три лінії». Студентам надавався аркуш паперу з 10 чарунками одного й того ж розміру та пропонувалося створити відповідно 10 різних зображень в кожній чарунці (по можливості), використавши всього три лінії. Ті, хто заповнив від 9 до 10 чарунок різними зображеннями, вважаються такими, які мають високий рівень прояву креативного мислення; ті, хто створив різні зображення у 7-8 чарунках, розглядаються як особи з середнім рівнем креативності; ті ж, хто спромігся заповнити лише від 1 до 6 ча-

рунок, відповідно – із низьким. Для кількісного аналізу результатів формувального експерименту було порівняно результати виконання студентами творчого діагностувального завдання на початку вивчення освітніх компонентів (група 1 – 28 осіб) та по завершенню експериментального навчання за інноваційною методикою (та ж сама група у кількості 28 осіб позначена як група 2).

Відповідно на етапі констатувального дослідження студенти в групі розподілилися за рівнями високий – 1 особа (3,57%), середній – 6 осіб (21,43%), низький – 21 особа (75%). Після завершення формувального експерименту 9 студентів (32,14%) змогли заповнити різними зображеннями 9-10 чарунок, 12 студентів створили зображення у 7-8 чарунках (42,86%), менше зображень виконали лише 7 респондентів (25%).

Статистичний аналіз зв'язку між двома категорійними змінними отриманих результатів здійснювався з використанням χ^2 -тесту (хі-квадрат тест) для визначення значущих відмінностей між двома групами за розподілом рівнів.

Для виконання χ^2 -тесту використовувалися наступні формули та процедури:

1) визначення спостережуваних частот, фактичні дані, які були зібрані для кожної групи і кожного рівня O_{ij} , де i – індекс групи, j – індекс рівня.

2) очікувані частоти для кожної чарунки розраховуються за формулою:

$$E_{ij} = \frac{(R_i \times C_j)}{N}$$

- E_{ij} – очікувана частота для i -ї групи і j -го рівня.
- R_i – загальна кількість спостережень в i -й групі.
- C_j – загальна кількість спостережень для j -го рівня.
- N – загальна кількість всіх спостережень.

Статистика χ^2 розраховується за формулою:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$$

де:

- χ^2 – значення статистики χ^2 .
- O_{ij} – спостережувана частота.
- E_{ij} – очікувана частота.
- r – кількість груп.
- c – кількість рівнів.

3) кількість ступенів свободи (dof) визначається за формулою:

$$\text{dof} = (r - 1) \times (c - 1)$$

де:

- rr – кількість груп.
- cc – кількість рівнів.

4) Р-значення розраховується на основі χ^2 -розподілу з відповідними ступенями свободи.

Відповідно, статистика χ^2 -тесту для отриманих даних – 15.4, Р-значення – 0.00045, ступені свободи – 2, очікувані частоти – група 1: [5, 9, 14], група 2: [5, 9, 14].

Оскільки Р-значення (0.00045) значно менше стандартного рівня значущості 0.05, ми можемо відхилити нульову гіпотезу. Це означає, що існують статистично значущі відмінності між групою 1 (на початку експерименту) і групою 2 (по за-

вершенню експерименту) за розподілом рівнів (високий, середній, низький). Це підтверджує наші припущення щодо результативності досліджуваної методики формування креативності студентів. Це уможливило висновок про ефективність застосування комплексу репродуктивних і продуктивних методів стимулювання творчої активності майбутніх художників для забезпечення формування креативного стилю творчої діяльності, вміння виходити за межі поставленого завдання, вирішувати його самостійно, перетворювати його на стимул пошуку індивідуального художнього почерку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження ефективності формування креативності майбутніх художників в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова дозволило:

- отримати кількісну інформацію щодо результатів формування креативності студентами закладів вищої художньої освіти комплексом репродуктивних і продуктивних методів, що спрямовує подальший пошук інструментів активізації досліджуваного феномена;
- встановити сильний позитивний зв'язок між запропонованими методами активізації креативності майбутніх художників та результатами сформованості досліджуваної якості на конкретній вибірці;
- визначити основні напрямки концентрації цілеспрямованого методичного інструментарію практик розвинення креативного мислення студентів за фасилітаторської позиції викладача образотворчого мистецтва.

Отримані результати визначають подальші перспективи дослідження окресленої проблеми, а саме – на основі розширення вибірки респондентів експериментальної оцінки ефективних інструментів формування у майбутніх художників креативності як професійної якості особистості, що дозволить уточнити та конкретизувати структуру досліджуваної методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павленко В. В. Креативність : сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. Вип. 11. 2016. С. 120-131.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с
3. Професійна освіта : словник / Укладачі С. У. Гончаренко та ін. За ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
4. Психологічна енциклопедія : а – Я / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
5. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
6. Шевнюк О. Л. Інноваційні підходи до формування креативного мислення майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 163. 2018. С.65-70. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/163/14.pdf>
7. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; головний редактор В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

REFERENCES:

1. Pavlenko, V. V. (2016). Kreatyvnist : sutnisna kharakterystyka poniattia [Creativity : An Essential Characteristic of the Concept]. *Kreatyvna pedahohika – Creative Pedagogy. Vyp. 11. 120-131* [in Ukrainian].
2. Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical Dictionary] / M. D. Yarmachenko (Ed.). (2001). Kyiv : Ped. Dumka [in Ukrainian].
3. Profesiina osvita : slovnyk [Professional Education : Dictionary]. S. U. Honcharenko ta in., N. H. Nychkalo (Ed.). (2000). Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Psykholohichna entsyklopediia : a – Ya [Psychological encyclopedia : a – I] / O. M. Stepanov (Ed.). (2006). Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
5. Sysoieva, S. O. (1996). Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia [Preparing Teachers to Develop Students' Creative Personalities]. Kyiv : Polyhrafknyha [in Ukrainian].
6. Shevniuk, O. L. (2018). Innovatsiini pidkhody do formuvannia kreatyvnoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv z obrazotvorchoho mystetstva [Innovative Approaches to Developing Creative Thinking in Future Art Professionals]. *Naukovi zapysky. Serii : Pedahohichni nauky – Scientific Notes. Series : Pedagogical Sciences. Vyp. 163, 65-70*. Retrieved from: <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/163/14.pdf> [in Ukrainian].
7. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education] / Akademiia ped. nauk Ukrainy ; V. H. Kremin (Ed.). (2008). Kyiv, Yurinkom Inter 2008 [in Ukrainian].